

## ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В НЕМОВНОМУ ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розглядається специфіка професійно орієнтованого підходу і введення активних методів навчання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах з урахуванням сучасних потреб і умов.

**Ключові слова:** професійно орієнтоване навчання, іноземна мова, активні методи навчання.

### Постановка проблеми

*Вступ.* На сьогодні система освіти в Україні передбачає підготовку висококваліфікованих спеціалістів із відповідним рівнем знань. Сучасний фахівець повинен бути конкурентоспроможним, а це, у свою чергу, передбачає всебічну розвиненість, глибокі знання, творче мислення, а також знання іноземної мови. Спілкування стає істотним та основним компонентом майбутньої професійної діяльності фахівця, у зв'язку з цим значно зростає роль вивчення іноземної мови в немовних вищих навчальних закладах.

*Актуальність нашого дослідження* зумовлена тим, що удосконалення системи підготовки студентів у вищій школі стало передумовою проблеми конкурентоспроможності молодих фахівців на ринку праці, тому реформування вищої освіти передбачає розвиток і впровадження в навчальний процес активних методів навчання, які, з одного боку, сприятимуть постійному оновленню змісту освіти, повороту до індивідуальних методів навчання на засадах варіативності, удосконаленню якості викладання у ВНЗ, з іншого — будуть запорукою конкурентоспроможності та мобільності майбутніх фахівців.

Основні питання організації викладання іноземної мови та визначення основного змісту навчання студентів в немовних навчальних закладах відображено у працях таких дослідників, як Т. Вдовіна, Н. Гальський, Н. Газ, Г. Гринюк, Г. Бородіна, Л. Купіш, Б. Лапідус, М. Ляховицький, О. Можасва, Л. Смелякова, О. Тарнопольський, З. Корнєва, С. Фоломкіна та багатьох інших, що становить теоретичне підґрунтя для цього поставленого завдання.

*Мета* статті полягає у розкритті сутності професійно орієнтованого навчання іноземній мові та визначенні актуальності впровадження активних методів в навчальний процес немовних ВНЗ з метою удосконалення іноземної мови конкурентоспроможних майбутніх фахівців.

### Виклад основного матеріалу

Під професійно орієнтованим науковці розуміють навчання, що ґрунтується на врахуванні потреб студентів у вивченні іноземної мови, продиктованих особливостями майбутньої професії або спеціальності, які, у свою чергу, вимагають його вивчення. Термін «професійно орієнтоване навчання» вживається для позначення процесу викладання в немовному ВНЗ іноземної мови, орієнтованої на читання літератури за фахом, вивчення професійної лексики і термінології, а останнім часом і на спілкування у сфері професійної діяльності. Особливої актуальності набуває професійно орієнтований підхід до вивчення іноземної мови в немовних ВНЗ, що передбачає формування у студентів вміння спілкуватися іноземною мовою в конкретних професійних, ділових, наукових сферах і ситуаціях з урахуванням особливостей професійної діяльності. Під професійно орієнтованим вчені О. Тарнопольський та З. Корнєва розуміють навчання, яке ґрунтується на врахуванні потреб студентів у вивченні іноземної мови, що диктується особливостями майбутньої професії або спеціальності [5, 232]. У сучасних умовах спілкування іноземною мовою стає суттєвим компонентом професійної діяльності, саме тому надзвичайно зростає роль викладача в організації та проведенні семінарських і практичних занять. У цьому випадку необхідно більше уваги приділяти врахуванню фахової специфіки під час вивчення іноземної мови, її спрямованості на реалізацію завдань професійної діяльності.

На нашу думку, ефективність удосконалення навчання передбачає поєднання опанування професійно-орієнтованої іноземної мови з розвитком особистісних якостей студентів, знанням культури країни, мова якої вивчається, і набуттям спеціальних навичок, сформованих на професійних мовних знаннях. Метою навчання фахово спрямованій іноземній мові у ВНЗ є оволодіння цією мовою як засобом комунікації, набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності.

Аналіз науково-педагогічних і методичних джерел показує, що з метою активізації навчальної діяльності студентів викладачі активно запроваджують методичні розробки навчання іноземній мові. Наприклад, все дедалі частіше застосовуються новітні педагогічні технології, які передбачають використання активних методів і прийомів навчання. До них можна віднести такі, які відповідають сучасним запитам суспільства та рівню розвитку технологій у різних галузях, цілям особистісно орієнтованого навчання та потребам ринку праці, вимагають набуття відповідних компетентностей. Слід звернути увагу на те, що у навчанні мають використовуватися сучасні дидактичні принципи, наочність, використання аудіо-, відео- матеріалів, мультимедійних засобів тощо. Адже до професійно-фахових технологій у навчальному процесі належить також організація роботи і часу, візуалізація, презентація, ведення розмови (дискусії), аналіз професійних ситуацій тощо. Зазначені технології знаходять своє застосування насамперед у різних формах організації занять, таких як ділова гра, дидактична гра, проведення дискусій, диспути, презентація, проектна робота.

Як вже зазначалось, проблемі вивчення іноземної мови в немовному ВНЗ науковці приділяють багато уваги. Одні вбачають удосконалення її у використанні інформаційно-комунікативних технологій, інші надають перевагу комунікативно орієнтованому навчанню. Так, Л. Коваль стверджує, що метою поглибленого навчання фахово спрямованій іноземній мові у ВНЗ є оволодіння цією мовою як засобом комунікації, набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності [3, 319]. Автор відзначає, що студентам — майбутнім фахівцям — необхідно набутти як професійної компетенції, так і комунікативної іншомовної компетенції, яка вважається сформованою, якщо майбутній фахівець використовує іноземну мову, щоб самостійно отримувати і розширювати свої знання і досвід. Вважаючи комунікативну компетенцію метою і результатом навчання, не варто забувати, що її досягнення можливе лише за умови сформованості лінгвістичної компетенції, як одного із специфічних аспектів навчання іноземної мови [3, 319].

Автор Н. Дюканова також зазначає, що оволодіння студентами комунікативними компетенціями дають змогу реалізувати їхні знання, уміння, навички для розв'язання конкретних комунікативних завдань у реальних життєвих ситуаціях.

Отже, можна зробити висновок, що підготовка фахівців у немовних ВНЗ полягає у формуванні таких комунікативних умінь, які дали б змогу професійні контакти іноземною мовою в різних сферах і ситуаціях. Під сферою спілкування розуміється сукупність однорідних комунікативних ситуацій, що характеризуються однотипністю мовної стимул-реакції, зв'язками між комунікантами і умовами спілкування [2, 40]. Іншомовне спілкування може відбуватися як в офіційній, так і в неофіційній формах, у процесі індивідуальних і групових контактів, у виступах на конференціях, в обговоренні договорів, проектів, складанні ділових листів. У цьому полягає його основна відмінність від навчання мові для загальноосвітніх цілей і соціалізації (розмовного спілкування). Проте професійно-орієнтоване навчання іноземній мові не зводиться лише до вивчення «мови для спеціальних цілей». Сутність професійно орієнтованого навчання іноземній мові полягає в його інтеграції зі спеціальними дисциплінами з метою здобуття додаткових професійних знань і формування професійно значимих якостей особи [3, 319]. Підготовка фахівців полягає у формуванні комунікативних умінь, які допомогли б здійснювати професійні контакти іноземною мовою в різних сферах і ситуаціях, прагнення і здатність майбутнього фахівця функціонувати як сильна мовна особистість демократичного типу, з високою мовною компетенцією, що володіє не лише українською, а й англійською мовою, у професійно значимих мовних подіях

різних типів, в різних режимах, реєстрах, формах, стилях, типах і жанрах професійно орієнтованої мовленнєвої діяльності [3, 319].

Ефективним способом у роботі з граматичним матеріалом, що виправдав себе на практиці, є використання опорних граматичних сигналів. Крім проблеми засвоєння граматики іноземної мови, існує і є актуальною проблема вивчення фахової термінологічної лексики студентами немовних вузів. Термінологічна лексика необхідна студентам насамперед для читання спеціальних текстів за фахом з метою отримання професійної інформації, для ведення професійно орієнтованої бесіди або дискусії із зарубіжними фахівцями, а також під час написання анотації, реферату чи повідомлення. Засвоєння студентами фахової термінології, як невід'ємного складника функціональної компетенції є запорукою успішного професійного спрямування. Від змісту підбраного матеріалу залежатиме, наскільки ефективно викладач зможе організувати навчальну діяльність на занятті, створити ситуації для пошуку й аналізу визначеної інформації, проконтролювати зміст висловлювань студентів і водночас розвивати їх аналітичне мислення, наукову здогадку, інтуїцію, критичний підхід до вміщеної в текстах інформації, спонукати їх до активної, творчої діяльності, як під час читання текстів, так і в інших видах мовленнєвого спілкування.

Мотив обов'язку і відповідальності формується також на підставі пояснення соціальної значущості навчання, місця і ролі освіти в житті суспільства, держави, діяльності суб'єктів освіти тощо. Ефективність навчання студентів залежить від прояву пізнавальних інтересів, які спрямовують особистість на відповідну пізнавальну діяльність, ознайомлення з новими фактами. Ці пізнавальні інтереси піддаються стимулюванню різноманітними методами. Метод забезпечення успіху у навчанні передбачає допомогу викладача неуспішному студенту, розвиток у нього інтересу до знань, прагнення закріпити успіх. Уважно спостерігаючи за навчальною діяльністю кожного студента, викладач повинен своєчасно прийти на допомогу тому, кому вона потрібна. Так запобігають появі прогалів у знаннях окремих студентів і водночас усувають причини незадоволення й небажання вчитися.

Розвиток позитивних навчальних мотивів — невід'ємна складова процесу навчання і виховання студентів. Для ефективної практичної роботи в цьому напрямі потрібне ґрунтовне вивчення закономірностей розвитку навчальної мотивації студентів.

Науковці О. Тарнопольський та З. Корньова стверджують, що професійна іншомовна комунікативна компетенція складається із шести компонентів:

- *лінгвістичної компетенції* (здатності комуніканта продукувати та розуміти усне та письмове мовлення відповідно до норм системи мови);
- *соціолінгвістичної компетенції* (здатності комуніканта продукувати та розуміти усне та письмове мовлення відповідно до тих культурних норм, які існують у певній мовній та культурній спільноті);
- *прагматичної компетенції* (здатності комуніканта продукувати та розуміти усне та письмове мовлення відповідно до власних цілей і намірів, взаємин з іншими комунікантами, конкретної комунікативної ситуації);
- *формально-логічної компетенції* (здатності продукувати логічно побудовані та зв'язні усні й письмові висловлювання, вміння передавати цю зв'язність та логічність через спеціальні формальні мовні засоби, а також здатність комуніканта розуміти логіку та взаємозв'язок усних та письмових висловлювань, що ним сприймаються, орієнтуючись на формальні мовні засоби зв'язку);
- *психологічної компетенції* (уміння доводити свій погляд, переконувати партнерів по усній або письмовій комунікації, вміння знайти правильний підхід до них та багато інших суто психологічних вмінь);
- *предметної компетенції* (обізнаності в предметному змісті спілкування) [5, 238]. Ці шість складників професійної іншомовної комунікативної компетенції, як стверджують автори, формуються у студентів у межах чотирьох окремих навчальних аспектів (лінгвістичного, соціолінгвістичного, психологічного та предметного), які відповідають основним складовим загальної професійної іншомовної (англомовної) комунікативної компетенції [5, 238].

Можна з упевненістю стверджувати, що використання методу проблемного навчання є дієвим засобом раціональної організації навчально-пізнавальної діяльності студентів та оптимізації процесу навчання під час формування професійно орієнтованої мовленнєвої компетенції.

Питання проблемного навчання іноземної мови розглядала Г. Бородіна. Вона вважає, що проблемне навчання іноземній мові, відповідно до загальної теорії проблемності, має будуватися таким чином, щоб студенти здобували знання не в готовому вигляді, а внаслідок власних розумових зусиль, мобілізації раніше отриманих знань у процесі вирішення проблемних завдань [1, 28]. Одним із правил створення проблемної ситуації на заняттях з іноземної мови є та умова, що проблемне завдання, яке пропонується, за ступенем складності має відповідати рівню наявності знань і інтелектуальних можливостей студентів. Ще однією обов'язковою умовою формування англomовної професійно орієнтованої мовленнєвої компетенції є участь у розв'язанні завдання усієї групи студентів: проблемне навчання використовує діалогічне викладення навчального матеріалу, коли питання викладача і колективна участь усіх студентів у їх вирішенні є обов'язковими. Наступне, що варто враховувати, — мисленнєва діяльність студентів максимально активізується під час урахування чинника часу (обов'язкова фіксація та обмеження часу, який відводиться на вирішення будь-якого проблемного питання). Тут необхідно зауважити, що використання проблемного методу дає змогу значно збільшити час індивідуальної мовленнєвої діяльності студентів. Саме серії проблемних завдань розвивають уміння читати літературу за фахом, як базового компонента інформаційної діяльності, відкривають можливості використання іноземної мови для розв'язання професійних завдань. Вони забезпечують формування відповідних видів мовленнєвої діяльності, допомагаючи реалізувати основну функцію вивчення іноземної мови — формування у студентів професійної комунікативної компетенції. Враховуючи особливості професійного мислення, творчі завдання дають можливість моделювати реальні ситуації професійної діяльності майбутнього фахівця: у проблемній ситуації студенти розв'язують завдання мовного і професійного характеру [1, 30].

Отже, опановування професійно спрямованого навчання ґрунтується на принципах і критеріях, характерних для навчання іноземній мові загалом. Але цей процес має свої особливості, а саме: процес формування професійно спрямованої компетенції студентів здійснюється поряд з формуванням їхньої професійної компетенції; велике значення для формування англomовної професійно орієнтованої мовленнєвої компетенції має прищеплення лексичних навичок говоріння. Виходячи з основних сфер спілкування, велика увага надається вмінням логічної побудови висловлювання, різноманітним засобам вираження особистого ставлення до події, що обговорюється, та специфічним функціональним вмінням. Система вправ для формування англomовної професійно орієнтованої мовленнєвої компетенції дає змогу послідовно здійснювати процес навчання професійно спрямованого говоріння. Послідовність виконання вправ, починаючи з некомунікативних, потім умовно-комунікативних і закінчуючи комунікативними вправами з рольовим ігровим компонентом і методами проблемного навчання, забезпечує неперервне прищеплення навичок спілкування, формування й удосконалення вмінь професійно спрямованого говоріння.

Навчання професійно спрямованого говоріння має свої особливості: завдання повинні відповідати таким стабільним вимогам, як заданість ситуації, професійна спрямованість, природність ситуації спілкування, умотивованість мовленнєвої дії студента, наявність вказівок на дію з матеріалом, новизна.

Як зазначає М. Шмир, професійно орієнтоване навчання іноземної мови у немовних навчальних закладах складається з трьох компонентів і відбувається у таких напрямках:

- соціокультурне спрямування — загальний курс іноземної мови (загальнонавчана мова, мова для повсякденного, побутового спілкування);

- фахове спрямування — курс іноземної мови для спеціальних цілей (для спілкування спеціалістів різних галузей);
- професійне спрямування — курс іноземної мови для ділового спілкування, що є типовим для багатьох сфер професійної людської діяльності (наприклад, написання резюме, ділового листування, розмова по телефону тощо) [6, 259].

Вивчення та застосування на практиці інноваційних методологічних підходів надають можливість викладачам іноземної мови впроваджувати та удосконалювати нові методи роботи, підвищувати ефективність навчального процесу та рівень знань студентів.

Удосконалити вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням, на нашу думку, можна також, використовуючи навчальні диспути чи дискусії як методи навчання. Вони базуються на обміні думками між викладачами та студентами. Ці методи сприяють формуванню вмінь мислити самостійно, виважено аргументувати свої думки, структурувати розповідь іноземною мовою, поважно ставитися до думок інших. Навчальна дискусія використовується під час спільного розв'язання проблеми групою студентів, її мета — обговорення наукових положень, даних, що потребують безпосередньої підготовки студентів за джерелами більш ширшими, ніж матеріал підручника. Як метод формування інтересу до знань, вона покликана не лише дати студентам нові знання, а й створити емоційно насичену атмосферу, яка б сприяла глибокому проникненню їх в істину, отриманню від цього позитивних емоцій. Наукова суперечка іноземною мовою не лише поглиблює знання студентів у вивченні мови, а й викликає особливий інтерес до навчання, до вивчення дисциплін. Під час дискусії студенти взаємно збагачуються навчальною інформацією. Одні з них усвідомлюють, що не все знають, і це спонукає їх до заповнення «прогалін», інші — відчують задоволення від того, що знають більше за інших, і прагнуть утриматися на такому рівні.

Навчальна дискусія створює оптимальні умови для попередження можливих помилкових тлумачень, для підвищеної активності студентів і міцності засвоєння ними матеріалу. Вона вчить прийомів аргументування, наукового доведення.

Мотиваційна сторона процесу навчання містить три групи мотивів: зовнішні (заохочення та засудження), змагальні (успіх порівняно з кимсь або з самим собою), внутрішні (розкриваються як підґрунтя для плідної діяльності).

Внутрішні мотиви забезпечують найбільш стійкий інтерес до навчання, отже, використання викладачем різноманітних методів та технологій навчання активізує, цілеспрямовано розвиває та поглиблює пізнавальний інтерес. До внутрішніх мотивів належать: суспільна значущість навчання; професійні мотиви, що відображають значення навчальної діяльності з оволодіння майбутньою професією; пізнавальні, пов'язані з потребою у нових знаннях. Зовнішні мотиви зорієнтовані на цінності, що стосуються поза навчальної діяльності: мотиви матеріального заохочення, особисті інтереси, пов'язані із одержанням диплома та мотиви спілкування тощо.

## **Висновки**

Головним принципом вивчення іноземних мов є комплексне професійно орієнтоване вивчення іноземної мови на основі запровадження активних методів навчання, на базі яких здійснюється опанування комунікацій у різних сферах і ситуаціях спілкування з метою розв'язання професійних завдань. У цілому під час занять з іноземних мов використовуємо такі принципи навчання: професійну спрямованість; розвиток навичок самостійної роботи; використання сучасних методик; гнучкість у навчанні.

Отже, на нашу думку, у сучасному ВНЗ викладачі мають використовувати активні методи навчання, за допомогою яких студенти поглиблюють знання з іноземної мови.

Студенти мусять бути підготовлені до свідомого використання іноземної мови на основі якісного сучасного навчального матеріалу в подальшому житті та роботі. У цьому плані саме на навчальний заклад покладається відповідальність за якісне забезпечення студентів комплексом мовних знань, умінь, навичок. Це вимагає передусім від навчального закладу систематично створювати умови для підвищення кваліфікації своїх педагогічних працівників, забезпечити заклад належною матеріально-технічною базою.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бородіна Г. І. Комунікативно орієнтоване навчання іноземної мови у немовному вузі / Г. І. Бородіна // Іноземні мови. — 2005. — №2. — С. 28–30.
2. Давиденко Ю. Є. Використання інформаційно-комунікативних технологій для мовної освіти / Ю.Є. Давиденко // Іноземні мови. — 2005. — №3. — С. 40–41.
3. Коваль Л.М. Формування у студентів немовних вищих навчальних закладів англійської професійно орієнтованої мовної компетенції / Л.М. Коваль // Науковий вісник НЛТУ України. — 2010. — Вип. 20(4). — С. 318–321.
4. Крат О. І. Компоненти системи навчання іноземної мови професійного спрямування через зміст професійної діяльності / О. І. Крат // Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля. — 2011. — № 2(2). — С. 48–56.
5. Тарнопольський О. Б. Аспектний підхід до навчання англійської мови для спеціальних цілей у немовних ВНЗ / О.Б. Тарнопольський, З. М. Корнева // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. — 2011. — Вип. 18. — С. 231–239.
6. Шмир М. Ф. Міжпредметні зв'язки при викладанні іноземної мови як один із засобів формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців / М. Ф. Шмир // Вісник ХНУ. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. — Харків. — 2009. — №14. — С. 259–268.

*Кузнецова О. О.*

#### **ПРОФЕССИОНАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В НЕЯЗЫКОВОМ ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ**

*Статья рассматривает специфику профессионально ориентированного подхода и введение активных методов обучения иностранному языку в неязыковых высших учебных заведениях с учетом современных требований и условий.*

*Ключевые слова: профессионально-ориентированное обучение, иностранный язык, активные методы обучения.*

*Kuznetsova O. O.*

#### **PROFESSIONALLY-ORIENTED APPROACH IN THE PROCESS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN THE NON LINGUISTIC HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT**

*The article deals with the professionally-oriented approach and introduction of active methods in the process of teaching a foreign language in the non linguistic Higher Educational Establishment to meet modern requirements.*

*Key words: Professionally-oriented training, foreign language, active methods of education.*